

HAYVAN KESİMİNDE BESMELE MESELESİ*

Dr. Yahya ŞENOL**

Özet: Yıllar geçtikçe dünyanın küçük bir köy olma yolunda hızla mesafe kat ettiği bir gerçektir. Artık insanlar iş, eğitim, gezi vb. amaçlarla çok rahat bir şekilde buldukları ülke dışına seyahat etmektedirler. Bu sayede yabancı kültür ve insanlarla karşılaşmakta ve çoğu zaman hiç beklemedikleri sorunlar yaşamaktadırlar. Bir Müslüman için yabancı bir ülkede karşı karşıya kalılabilecek sorunların en başta geleni hiç şüphesiz yiyeceklerin helalliği konusudur. Özellikle et yeme hususu başlı başına bir sorun teşkil etmektedir. Halkı Müslüman olan yabancı bir ülkede etlerin helal ve haramlığı konusunda pek bir problem yaşanmasa da gayrimüslim ülkeler için aynı şey söylenememektedir. Hayvan kesen kişinin inancı, hayvanın kesim şekli, kesim esnasında besmele çekilip çekilmediği gibi konular Müslümanların yabancı ülkelerde yaşadığı sıkıntılarının başta gelenlerindenidir. Ayrıca yabancı ülkelerden et ithal eden Müslüman ülkelerde de bu konularda sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır. Bu çalışmada hayvan kesiminde besmele çekilmesinin hükmünün ne olduğu ve buna bağlı olarak da besmele çekilmeden kesilen hayvanların yenilip yenilmeyeceği konusu tartışılmakta, bu güncel tartışılmalı konuya yeni çözüm önerileri getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hayvan Kesimi, Besmele, Helal Gıda, Helal Et.

The Issue of Basmala in Slaughtering Animals

Abstract: It is a fact that the world shrinks the world into a village as years pass by. People are also travelling abroad comfortably for various reasons, such as business, education, trips, etc. Thus, they meet foreign cultures and people, and they may face problems they do not expect. For a Muslim, the most serious problem that can be faced in a foreign country is undoubtedly the issue of halal food. Eating meat is especially a major issue. In a country whose people are Muslim, there will not be many problems about meat being halal or haram, but this does not apply to the countries with non-Muslim folks. Not knowing the belief of the person who slaughters the animal, the type of slaughter and whether the animal was slaughtered with or without basmala are the major problems that Muslims experience in non-Muslim countries. The same problems begin to arise in Muslim countries which import meat from non-Muslim countries, too. This study discusses the ruling on uttering Basmala while slaughtering an animal and correspondingly whether the meat of animals slaughtered without Basmala is lawful to eat or not. The study also includes new solution suggestions to this current controversial issue.

Keywords: Slaughtering Animal, Basmala, Halal Food, Halal Meat.

* Bu makale, 19-20 Mart 2015 tarihinde Sakarya'da Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Suudi Arabistan Uluslararası İslam Finans ve Ekonomi Kurulu'nun ortaklaşa düzenledikleri Uluslararası Helal Ürün Ekonomisi Sempozyumu'nda tebliğ olarak sunulmuştur.

** Araştırmacı yazar, ysenol@hotmail.com

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim'de tüketilmesi haram kılınan hayvan kökenli gıdalar dörtle sınırlandırılmıştır. Mekke müşriklerinin Allah'a iftira ederek kendilerince birtakım haramlar icat etmelerine karşılık Allah Teâlâ, elçisi Muhammed Aleyhisselâm'a şöyle söylemesini emretmiştir:

“De ki: ‘Bana gelen vahiyde kendiliğinden ölmüş olan (hayvan) veya akıtılmış kan yahut domuz eti -ki o pisliktir (rics)- veyahut da yoldan çıkmak sûretiyle Allah'tan başkasının adı anılarak kesilmiş (hayvan) hariç yiyene yemesi haram kılınmış bir şey bulamıyorum.’ Kim zorda kalır da saldırganlık etmez ve aşırı gitmezse senin Rabbin bağışlar ve merhamet eder.” (En'âm, 6/145)

Tıpkı bu ayet gibi yine Mekke döneminde nazil olan Nahl sûresinin 115 ve Medine döneminde nâzil olan Bakara sûresinin 173. ayetlerinde de “**innemâ**” (إِنَّمَا) hasr edatı kullanılmak sûretiyle yine sadece bu dört hayvan kökenli gıda haram kılınmıştır. Veda Haccı'nda indiği rivayet edilen¹ ve dinin artık kemale erdirildiğinin ilan edildiği aşığıdaki ayette de son olarak yine haram kılınan hayvan kökenli gıdalara yer verilmiştir. İlgili ayet şöyledir:

“Kendiliğinden ölmüş olan (hayvan), kan, domuz eti, Allah'tan başkasının adı anılarak kesilmiş, boğulmuş, vurulmuş, düşmüş, boynuz darbesi almış ve yırtıcılar tarafından yenilmiş olanlar size haramdır; ölmeden (yetişip) kestikleriniz hariç. İbadet için dikili taşlar üzerinde kesilenler haram olduğu gibi çekilişe kismet aramanız da haramdır. Bunlar yoldan çıkmaktır...”

Daha önce zikredilen üç ayette haram kılınan hayvan kökenli gıdalar dört iken bu ayet haramların sayısını ona çıkarmış gibi gözükmektedir. Bu durum genellikle şöyle izah edilir:

“Haramların on olduğunu bildiren bu ayetle, dörtle sınırlı olduğunu bildiren önceki ayetler arasında bir çelişki yoktur. Fakat bu ayet, diğer ayetleri tefsir etmiştir. Zira boğulmuş, bir yerine vurularak öldürülmüş, düşüp yuvarlanmış, boynuz darbesi almış ve yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanmış olanların hepsi “meyte (kendiliğinden ölmüş hayvan)” anlamındadır. Bunlar, meytenin izahatıdır. Dikili taşlar üzerine boğazlananlar da Allah'tan başkası adına kesilenler hükmündedir. İkisi de aynı anlama gelir. Bu durumda haramlar özetle dört, tafsili olarak on kısımır.”²

1 Vâhidi, *Esbâbü'n-nüzûl*, 145-146; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesir*, II, 267.

2 Karadâvî, *el-Helâl ve'l-harâm*, 41.

Bunun yanı sıra Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ, mü'minlere kendi adı anılarak kesilenlerden yemeleri gerektiğini bildirmiş, şöyle buyurmuştur:

فَكُلُوا مِمَّا ذَكَرَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ

“Eğer Allah'ın ayetlerine inanıyorsanız üzerine O'nun adı anılmış olan şey(ler)den yiyin.”

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذَكَرَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ

“Size ne oluyor da üzerine Allah'ın adı anılanlardan yemiyorsunuz! Hâlbuki Allah, yenmesi haram olanları size açık açık bildirmiştir, zorda kalmışsanız o başka...” (En'âm, 6/118-119)

Bu ayetlerden, Mekke döneminde kesilen hayvanlardan bir kısmının üzerine Allah'ın adının anılıp diğer bir kısmının üzerine anılmadığı, bazı müminlerin Allah'ın adı anılmış olsa da birtakım hayvanları yemekten kaçındıkları ve bu yüzden uyarıldıkları anlaşılmaktadır.³ Ayetlerde geçen “Allah'ın adının anılması/anılmaması” ifadeleri ile ne kast edildiğinin anlaşılabilmesi için Cahiliye Araplarının hayvanlarla ilgili tasarruflarının bilinmesi gerekmektedir. Şimdi bunları görmeye çalışalım:

1. CAHİLİYE ARAPLARININ HAYVANLARLA İLGİLİ TASARRUFLARI

Mekke müşrikleri çeşitli özelliklerinden dolayı **bahîre** (البحيرة), **sâibe** (السائبية), **vasîle** (الوصيلة) ve **hâmî** (الحامى) adını⁴ verdikleri hayvanlara kutsallık atfeder, bunlardan bazısını salıverir, etini yemez, sütünü içmez, yününü kırkmazlarken, bazısının da sırtına binmez ve yük yüklemezlerdi. Sadece erkeklere yedirip kadınlara yedirmedikleri hayvanlar olduğu gibi bir kısım hayvanlar da vardı ki müşrikler, onları keserken özellikle Allah'ın adını anmazlardı. Onların hayvanlarla ilgili tasarruflarını haber veren ayetlerden ikisi şöyledir:

3 Tefsirlerde En'âm sûresi 118-121. ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili olarak bazı kimselerin Resûlullâh'a gelerek: “Biz kendi öldürdüğümüz hayvanları yiyoruz da Allah'ın öldürdüğü hayvanları niçin yemiyoruz?” diye sordukları, ilgili ayetlerin de bunun üzerine nazil olduğu rivayetleri yer almakta ve bununla kendiliğinden ölmüş hayvanlarla Allah'tan başkasının adı anılarak kesilenlerin yenilmesinin yasaklandığı söylenmektedir. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, V, 325-331; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, II, 390; Fahreddin er-Râzi, *et-Tefsiru'l-kebîr*, V, 130; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*, VII, 48.

4 Tefsirlerde her ne kadar birbirinden çok farklı tariflere rastlansa da bu hayvanları özetle şöyle tanımlamak mümkündür. **Bahîre**: Beş, yedi veya on batın yavruladıktan sonra sütünün içilmesi, sırtına binilmesi ve yük yüklenmesinin haram olduğunu göstermek için kulakları yarılan dişi deve veya koyun. **Sâibe**: Hastalıktan şifa bulan veya uzun yolculuktan dönen kişinin adak olarak salıverdiği deve. **Vasîle**: Bir koyundan doğan ikiz yavruların dişi olanı ve salıverileni. **Hâmî**: Sulbünden on batın yavru alınan deve.

“Allah, ne «bahîre»yi ne «sâibe»yi ne «vasîle»yi ve ne de «hâmî»yi meşru kılmıştır. Ama kâfir olanlar, Allah’a yalan yere iftira atarlar. Ve çoğu akli ermezlerdendir.” (Mâide, 5/103)

“Bu en’âm⁵ ve bu ekinler dokunulmazdır” dediler. İddialarına göre bizim belirlediğimizden başkası onları yiyemezmiş. Bir kısım en’âma yük yüklemek haram edilmişmiş. Bir kısım en’âm da vardır ki üzerine (keserken) Allah’ın adını anmazlar. Bütün bunları Allah’a iftira ederek yaparlar. Allah iftiralarının cezasını verecektir.” (En’âm, 6/138)

Bu son ayete göre Cahiliye Arapları, hayvanları üç kısma ayırmıştı:

Birincisi; “Bizim belirlediğimizden başkası onları yiyemez.” dedikleri hayvanlardır. Tâbiûndan Mücâhid’e (ö. 104/722) göre, bu hayvanlar bahîre ve sâibe’dir.⁶ Bu hayvanların put hizmetçilerinin ve erkeklerin yiyebildiği, kadınların yiyemediği hayvanlar olduğu da söylenmiştir.⁷

İkincisi; “sırtları haram kılınanlar” dır. Abdullah İbn Abbâs (ö. 65/687) ve Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767), ayette kastedilen hayvanları üzerlerine binilmeyen ve yük yüklenilmeyen hâmî⁸, Süddî (ö. 127/745) ise bahîre, sâibe ve hâmî olarak tefsir etmişlerdir.⁹

Ayetin üçüncü bölümünde yer alan “birtakım en’âm da vardır ki onların üzerine Allah’ın adını anmazlar.” (وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا) ibaresi ile hangi hayvanların kastedildiğine gelince:

Ebû Vâil Şakîk b. Seleme (ö. 82/701)’den nakledilen bir görüşe göre bunlar, Cahiliye Araplarının sırtına binerek hacca gitmedikleri ve üzerinde Allah’ın adını zikretmedikleri hayvanlardır.¹⁰

Mücâhid (ö. 104/722) ise bu hayvanları şöyle tarif etmiştir:

“Müşriklerin bir grup devesi vardı ki onunla ilgili hiçbir şeyde Allah’ın adını anmazlardı; ne ona binerken ne sütünü sağarken ne de yük taşıırken.”¹¹

Beğavî (ö. 516/1122), Zemahşerî (ö. 538/1144), İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1201), Râzî (ö. 606/1209), Kurtubî (ö. 671/1273), Beydâvî (ö. 685/1286), Şevkânî (ö.

5 Koyun, keçi, sığır ve deve.

6 Taberî, *a.g.e.*, V, 354.

7 Fahreddin er-Râzi, *et-Tefsîru’l-kebir*, V, 160.

8 Abdullah b. Abbâs, *Tenvîru’l-mikbâs*, 157; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr*, I, 373.

9 Taberî, *a.g.e.*, V, 356. Elmalılı Hamdi Yazır da Süddî ile aynı görüştedir. Bk. Elmalılı, III, 2064.

10 Taberî, *a.g.e.*, V, 356; Kurtubî, *a.g.e.*, VII, 62; Elmalılı, *a.g.e.*, III, 2064.

11 Taberî, *a.g.e.*, V, 356.

1250/1834), Âlûsî (ö. 1270/1854); Kâsımî (ö. 1332/1914), Reşid Rıza (ö. 1935), Elmalılı (ö. 1942), Ömer Nasuhi (ö. 1971) ve Muhammed Esed (ö. 1992) gibi eski ve yeni birçok müfessir ise yukarıda zikredilen hayvanların, müşriklerin putları için kestikleri ve kesim esnasında **özellikle** putların adını andıkları hayvanlar olduğunu söylemişlerdir.¹²

Yukarıdaki ayete ve müfessirlerin çoğunluğunun açıklamasına göre Cahiliye Arapları bir kısım hayvanları keserken **özellikle** Allah'ın adını anmazlar ve bu uygulamayı O'na isnad ederlerdi. Keserken Allah'ın adını anmadıkları bu hayvanlar, onların putlara kurban ettikleri hayvanlardır. Bu durum, diğer hayvanları keserken Allah'ın adını andıklarını göstermektedir. Nitekim çağdaş müfessirlerden Muhammed Esed de ayetten bu sonucu çıkarmıştır:

“Putperest Araplar, kural olarak, kestikleri hayvan üzerinde Allah'ın –ki O'nu yüce ilâh olarak görmekteydiler- ismini anıyorlardı; ancak yukarıdaki istisnâî durumda onlar, Allah'ın yasaklamış olduğunu düşünerek onu yapmaktan kaçınmışlardı.”¹³

Mekke müşriklerinin inançlarını haber veren ayetlere bakıldığında onların gökleri, yeri ve kendilerini yaratanın, güneş ve ayı insanın emrine amade kılanın, yağmurlar yağdırıp bitkiler bitirenin, rızık verenin, öldürüp diriltenin Allah olduğunu kabul ettikleri görülmektedir.¹⁴ Bu şekilde inandıkları Allah'ın adını hayvan keserken anmaları garip karşılanmamalıdır. Fakat aynı müşrikler Allah'ın yanında putlara da ibadet ediyor ve bunun sebebini şöyle açıklıyorlardı:

“...Biz onlara sadece bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz...” (Zümer, 39/3)

Onlar aracı olarak kabul ettikleri bu putlara kurbanlar sunuyorlardı. Burada dikkat edilmesi gereken husus, müşriklerin putlarına kurban sunarlarken **özellikle** Allah'ın adını anmamalarıdır. Bunun sebebi, onların bu hayvanları keserken *Lât namına*, *Uzzâ namına*=*Bismi'l-lât*, *Bismi'l-uzzâ!* diyerek hangi puta kesiyorlarsa onun adını anıyor olmalarıdır.¹⁵ Allah Teâlâ bu tür hayvanları “uhille li

12 Beğavî, *Meâlimu't-tenzil*, III, 193; Zemahşeri, *a.g.e.*, II, 402; İbnü'l-Cevzî, *a.g.e.*, III, 132; Râzi, *a.g.e.*, IV, 160; Kurtubî, *a.g.e.*, VII, 62; el-Beydâvî, *Envâriü't-tenzil*, I, 323; Âlûsî, *Rûhu'l-meâni*, VIII, 377; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, II, 234; Kâsımî, *Teşîru'l-Kâsımî*, VI, 2521; Reşid Rıza, *Teşîru'l-menâr*, VIII, 110; Elmalılı, *a.g.e.*, III, 2064; Bilmen, *Tefsîr*, II, 963; Esed, *Kur'an Mesajı*, I, 257, 126. dipnot.

13 Esed, *a.g.e.*, I, 257, 126. dipnot.

14 Bk. Yunus, 10/31-32; Ankebût, 29/61-63; Zümer, 39/38; Zuhruf, 43/87-89.

15 Taberî, *a.g.e.*, II, 89; el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 125; Kurtubî, *a.g.e.*, II, 151; Beydâvî, *a.g.e.*, I, 100; Elmalılı, *a.g.e.*, I, 90.

gayrillâh” (اهل لغير الله) yani “Allah’tan başkasının adı anılarak kesilen hayvan” olarak nitelendirmiş ve yenilmesini haram kılmıştır.¹⁶

Hayvan kesiminde Allah’ın adının anılması ile ilgili olarak başka bir ayette ise şöyle buyurulmuştur:

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذَكَّرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَيْكُمْ لِيُحَادِثُوا كُفْرَكُمْ وَإِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ

“Fisk olarak üzerine Allah’ın adı anılmamış olduğu kesin olan (hayvan)dan yemeyin. Doğrusu şeytanlar sizinle tartışmaları için dostlarına fısıldarlar, eğer onlara itaat ederseniz şüphesiz ki siz de müşrik olursunuz.” (En’âm, 6/121)

Meali verilen bu ayette yer alan “Allah’ın adı zikredilmeden kesilenlerden yemeyiniz” ibaresini Hanefî¹⁷, Mâlikî¹⁸ ve Hanbelî¹⁹ mezheplerine mensup âlimler besmele çekilmeden kesilen hayvanlar olarak açıklamış ve bunun üzerine çeşitli görüşler bina etmişlerdir. Şimdi bunları görmeye çalışalım.

2. BESMELENİN HÜKMÜ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

Hayvan kesiminde besmelenin hükmü konusunda ulema arasında muhtelif görüşlere rastlanmaktadır. *Ahkâmu’l-Kur’ân* müellifi Ebû Bekr İbnü’l-Arabî (ö. 543/1148), bu görüşleri altı başlık altında toplamıştır. Buna göre besmele çekilmeden kesilen hayvan (*metrûku’t-tesmiye*) hakkındaki görüşler şöyledir:

1. Besmele eğer unutulmuş ise o hayvanın eti yenir; kasten terk edilmişse yenmez. İmam Mâlik, İbnü’l-Kâsım, Ebû Hanîfe, İsa ve Asbağ bu görüştedirler.

2. Kesim esnasında besmele ister kasten ister unutulmuş ise o hayvanın eti yenir. Hasan-ı Basrî ve İmam Şafî bu görüştedirler. Ayrıca sahâbeden Ebû Râfi, Ebû Hureyre, Abdullah İbn Abbâs, tâbiûndan Câbir b. Zeyd, Saîd b. Müseyyeb, İbrahim en-Nehaî, İkrime, Ebû İyâz, Tâvûs, Atâ, Katâde, Rebîa ve Abdurrahman b. Ebî Leylâ’nın da bu görüşte oldukları rivâyet edilmiştir. Mâlikî fakihlerinden Zehrâvî, İmam Mâlik’in de bu görüşte olduğunu söylemiştir.

16 Bk.: Bakara, 2/173; Mâide, 5/3; En’âm, 6/145; Nahl, 16/115.

17 Bk.: el-Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, V, 45-49; İbn Âbidîn, *Hâşiyetü reddi’l-muhtâr*, VI, 299-302.

18 Haraşî, *el-Haraşî alâ muhtasari Sidi Halil*, III, 15; Derdir, *eş-Şerhu’s-sağîr*, II, 170.

19 İbn Kudâme, *el-Muğni*, XIII, 289-290.

3. Yukarıdaki görüşün tam zıddına, besmele kasten de terk edilse unutarak da terk edilse o hayvanın eti yenilmez. İbn Sîrîn ve Ahmed b. Hanbel bu görüştedirler.

4. Besmele kasten terk edilirse haram olmamakla beraber mekruh olur. Kadı Ebu'l-Hasan el-Kerhî ve Mâlikîlerden Ebû Bekir bu görüştedir.

5. Besmele av hayvanını ava gönderirken şart; fakat ok atarken şart değildir. Ahmed b. Hanbel'in kendisinden nakledilen iki görüşünden biri budur.

6. Besmele çekilmeden kesilen hayvanı yemek haramdır. Âyet ve hadisler bunu açık bir şekilde göstermektedir. Fakat besmeleyi unutarak kesenin kestiği haram değildir. Çünkü âyette "fısk" tabirinin unutan kimseye şamil olmadığı konusunda icmâ vardır. Bu da İbnü'l-Arabî'nin kendi görüşüdür²⁰ ve yukarıda verilen birinci görüşle aynıdır. Fakat İbnü'l-Arabî, besmele meselesinde bu görüşleri sıraladıktan sonra bir kimsenin kasten besmele çekmemesinin üç sebebi olabileceğini belirterek şöyle der:

"Kişi hayvanı kesmek için yere yatırdığı vakit: 'Benim kalbim zaten Allah'ın isimleri ve tevhidi ile dolu; bunu ayrıca dilimle ifade etmeme gerek yok' diyerek besmele çekmeyi terk edebilir. O kişinin bu kanaati geçerlidir. Çünkü o, zaten Allah'ı zikir ve ta'zîm etmiş demektir. Kişi: 'Burası sarıh bir şekilde besmele çekilecek bir yer değildir. Çünkü hayvan kesimi, başlı başına bir ibadet değildir.' de diyebilir. Kendisine inanılması sahih olan bir mezhebe/görüğe uygun düştüğü için bu da yeterlidir (Onun kestiği yenilir). Ama bir kişi: 'Ben (hayvan keserken) besmele çekmem! Hem besmelenin ne önemi var ki!' derse işte bu, işi hafife almış, kâfir ve fâsık birisidir. Dolayısıyla onun kestiği de hiç bir şekilde yenilmez."²¹

Bu arada şunu da hatırlatmamız gerekir ki buraya kadar sıralanan görüşler hayvanı kesen kişinin Müslüman olması durumu göz önünde bulundurularak ileri sürülmüştür.

3. DEĞERLENDİRME

Hayvan kesiminde besmeleyi farz kabul edenler, En'âm sûresi 121. ayette yer alan (وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ) cümlesindeki "vâv" (و) harfini **atıf** veya **isti'nâf** olarak değerlendirirken²² besmeleyi farz görmeyenler buradaki vâv'ı, **vâv-ı hâliyye** olarak almış ve

20 İbnü'l-Arabî, *a.g.e.*, II, 749-750. Ayrıca bk: Kurtubî, *a.g.e.*, VII, 50.

21 İbnü'l-Arabî, *a.g.e.*, II, 751.

22 Semîn el-Halebî, *ed-Dürrü'l-mesûn*, V, 130-131; Dervîş, *İrâbu'l-Kur'ân*, III, 211.

ayeti: “Fısk olarak üzerine Allah’ın adı anılmamış olduğu kesin olan (hayvan)dan yemeyin” şeklinde tercüme etmişlerdir.²³

İkinci görüş esas alındığında ‘fısk olarak Allah’ın adı anılmadan kesilen’ ifadesi ile kastedilen hayvanların, müşriklerin putlarına kurban ettikleri hayvanlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Daha önce de bahsi geçtiği gibi Mekkeli müşrikler, putlarına kurban sunacakları zaman özellikle Allah’ın adını anmaz, hangi puta kurban kesiyorlarsa hayvanın üzerine o putun adını anarlardı. Dolayısıyla Allah Teâlâ bu ayette, “üzerine besmele çekilmeden kesilen hayvanları yemeyin” değil; “Fısk olarak üzerine Allah’ın adı anılmamış olduğu kesin olandan yemeyin” buyurmuş olmaktadır. Bunun delili, ayetteki (وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ) ibaresinin cümle içinde hâl konumunda olmasıdır. Şâfiî fakihlerden Hatîb eş-Şirbînî (ö. 977/1570), bu cümlenin kendisinden önceki cümleye atfedilemeyeceğini, çünkü ikisi arasında tam bir tebâyün (zıtlık) bulunduğunu belirtmiştir.²⁴ Ona göre bunun sebebi, (وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذَكَّرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ) cümlesinin **fiilî-inşâî**; (وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ) cümlesinin **ismî-haberî** olmasıdır. Yerleşik nahiv kurallarına göre bu iki cümlenin birbirine atfedilmesi caiz değildir. Ona göre (وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ) cümlesi, vâv’ın konumundan dolayı bir suâl-i mukadderin cevabı da olamaz. Dolayısıyla buradaki vâv’ın, “vâv-ı hâliyye” olmasından başka bir ihtimal kalmamaktadır. Durum böyle olunca ayetteki yasak besmele ile değil; kesimin fısk oluşu durumu ile kayıtlanmış (mukayyed) olur. Bu fısk oluş da Allah’ın Kitabında “fısk olarak Allah’tan başkasının adı anılarak kesilenler” şeklinde tefsir edilmiştir.²⁵

“Buradaki vâv’ın “atıf” için olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü (وَلَا تَأْكُلُوا) ibaresi fiil cümlesi, (وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ) ise isim cümlesidir. Zaruret halleri haricinde isim cümlesinin fiil cümlesine atfedilmesi hoş değildir” diyen müfessir Fahrreddin er-Râzî, ayette mücmel olarak zikredilen “fısk” tabirinin aynı sûrenin 145. ayetinde “Fısk olarak Allah’tan başkasının adı anılan...” (أَوْ فَسْقًا أَهْلًا لِعَبْرِ اللَّهِ بِهِ) şeklinde açıklandığını belirtmiştir.²⁶ Râzî’nin naklettiğine göre İmam Şâfiî (ö. 204/820) de bu görüştedir. Şâfiî, âyette yer alan ‘**fısk olarak Allah’ın adı anılmadan kesilen**’ ibaresi ile kastedilenin putlar için kesilen hayvanlar olduğunu belirtmiş ve şöyle demiştir:

23 Râzî, *a.g.e.*, V, 131; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, VI, 115; Süleyman el-Cemel, *el-Fütühâtü’l-ilâhiyye*, II, 429; Reşid Rıza, *a.g.e.* VIII, 19; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, VIII, 39.

24 Şirbînî, *a.g.e.*, VI, 115.

25 Şirbînî, *a.g.e.*, VI, 115. Benzer açıklamalar için ayrıca bk. Süleyman el-Cemel, *a.g.e.*, II, 429; Reşid Rıza, *a.g.e.*, VIII, 19; İbn Âşûr, *a.g.e.*, VIII, 39.

26 Râzî, *Menâkıbu’l-İmâmiş-Şâfiî*, 536-538.

“Allah Teâlâ'nın, (En'âm sûresi 121. ayetin devamında yer alan) ‘Eğer onlara itaat ederseniz şüphesiz ki siz de müşrik olursunuz’ buyruğu, putlar adına kurban edilen şeylerle ilgilidir. Yani, ‘Eğer putlar adına kesilen o hayvanların etini yemeye razı olursanız bu, sizlerin de o putların ilahlığına razı olduğunuz manasına gelir. Bu ise, şirki gerektirir.’ demektir.”²⁷

İmam Şafiî, âyetteki **fisk** kavramına “Allah’ın Kitabından, bunun ne zaman fisk olacağı meselesini araştırdık” diyerek değinmiş ve En'âm sûresinin 145. âyetindeki (أَوْ فَسَقًا أَهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ) cümlesini delil göstererek fisk kelimesinin ‘Allah’tan başkası adına hayvan kesme eylemi’ ile tefsir edildiğini belirtmiştir.²⁸

Hayvan kesiminde besmeleyi şart görmeyenlerin en önemli delili, ayetteki fisk kavramıdır. Onlara göre üzerine besmele çekilmeden kesilen şeyleri yemek kesinlikle fisk sayılmaz.²⁹ İmam Nevevî (ö. 676/1277) besmelesiz kesilen hayvanların etlerini yemenin fisk sayılmayacağı konusunda ümmetin icmâ ettiğini belirtirken³⁰ müfessirlerden Âlûsî (ö. 1270/1854) de ictihada konu olmuş fiilleri işlemenin ayette belirtilen fisk kapsamına girmeyeceğini söylemiştir.³¹

Gerçekten de En'âm sûresi 118. ayette ‘**iman**’, 121. ayette ise ‘**fisk**’ ile ‘**şirk**’ tabirlerinin kullanılması, konunun **tevhid** – **şirk** bağlamında düşünülmesi gerektiğini, dolayısıyla besmele çekilip çekilmeme durumundan değil; hayvanın Allah’tan başkası adına kesilip kesilmemesi durumundan bahsedildiği anlaşılmaktadır. Nitekim tabiûn ulemasının önde gelenlerinden Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732) da ayetten bunu anlamıştır.³²

Haram olan hayvan kökenli gıdaların açıklandığı dört ayetin³³ hiçbirinde “Allah’ın adı anılmadan kesilen hayvanlar” şeklinde bir türden bahsedilmemiştir. Besmele eğer farz olsaydı aynı şeylerin tekrar tekrar zikredildiği ayetlerde mutlaka “Bir de Allah’ın adı anılmayanlar/besmele çekilmeden kesilenler” şeklinde buna da yer verilirdi. Hâlbuki Mâide sûresinin 3. ayetinde “tezkiye ettikleriniz hariç” buyurularak kesim işlemine değinildiği halde besmeleden söz edilmemiştir.³⁴ Bu da ‘fisk olarak Allah’ın adı anılmadan kesilenler’ ifadesi ile kastedilenin, En'âm

27 Râzî, *Tefsîr*, V, 131.

28 Râzî, *Tefsîr*, V, 131

29 Maverdî, *Kitâbu's-sayd ve'z-zebâih*, 67.

30 Nevevî, *el-Mecmû'*, VIII, 237. İcmâ iddiası için ayrıca bk. İbnü'l-Arabî, *a.g.e.*, II, 751.

31 Âlûsî, *Rûhu'l-maâni*, VIII, 353.

32 Taberî, *a.g.e.*, V, 329; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XXI, 33.

33 Bakara, 2/173; Mâide, 5/3; En'âm, 6/145; Nahl, 16/115.

34 Şirbinî, *a.g.e.*, VI, 114.

sûresinin 145. ayetinde yer alan “(أَوْ فِسْقًا أَهْلَ لَغَيْرِ اللَّهِ بِهِ)“ fisk olarak üzerine Allah’tan başkasının adı anılan hayvan”larla aynı şey olduğunu göstermektedir.

Kaldı ki ayetteki (وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ) cümlesi, “Allah’ın adı anılmadan kesilen şeylerden yemeyin. Çünkü bu bir fisktır” şeklinde cümle-i isti’nâfiyye olarak kabul edilse bile buradan, besmelesiz kesilen hayvanların yenilemeyeceği gibi bir sonucun çıkmayacağı düşünülüyor. Zira En’âm sûresi 138. ayetten anlaşılacağı gibi Allah’ın adı anılmadan kesilenler (وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا), kesimi esnasında özellikle Allah’ın adı anılmayan bazı **özel** hayvanlardır. Bunlar da -yukarıda bahsi geçtiği üzere- müşriklerin putlarına kurban ettikleri hayvanlardır. O zaman buradaki yasak pek tabii olarak “(putlara sunulduğu için) Allah’ın adı anılmadan kesilenlerden yemeyin, çünkü bu bir fisktır” şeklinde anlaşılabilir.

Hayvan keserken Allah’ın adının anılması ile ilgili olarak Kur’an-ı Kerim’de dört ayet daha vardır. Bunlardan üç tanesi ibadet olarak kesilen kurbanlarla, bir tanesi de avlanma ile ilgilidir. Kesimde bismelenin farz olduğunu ileri sürenler bu ayetleri de delil olarak kullanmaktadırlar.

3.1. Kurban Kesiminde Besmele Çekilmesi

Hac menâsikinin anlatıldığı ayetler silsilesinde şöyle buyurulmuştur:

“İnsanların içinde haccı ilan et ki yürüyerek ve bitkin binekler üzerinde sana gelsinler; bütün derin vadilerden geçerek gelsinler. Gelsinler de kendi menfaatlerine şahit olsunlar. Belli günlerde de Allah’ın onlara rızık olarak verdiği hayvanlardan en’âm (koyun, keçi, sığır ve deve) üzerine Allah’ın adını ansınlar. Onlardan hem siz yiyin, hem de darda olan yoksula yedirin.” (Hacc, 22/27–28)

“Her ümmete kurban kesme görevi yükledik ki kendilerine rızık olarak verdiğimiz en’âm (koyun, keçi, sığır ve deve) cinsinden hayvanları Allah’ın adını anarak kessinler. Hepinizin ilahı tek ilahtır, siz yalnız ona teslim olun. Sen alçak gönüllülere müjde ver.” (Hacc, 22/34)

“Bedence gelişmiş olanları da sizin için, Allah’a kulluğun simgelerinden yaptık. Onlarda sizin için hayır vardır. Sıra sıra dururlarken üzerlerine Allah’ın adını anın. Yanları yere yapıştığı zaman onlardan yiyin, halinden memnun olana da isteyene de yedirin. Onları bu şekilde sizin hizmetinize verdik, belki şükredesiniz.” (Hacc, 22/36)

Zikredilen bu ayetlerde Allah’a yakınlık sağlamak amacıyla bizzat O’nun tarafından belirlenen vakitlerde, belirli cinsten hayvanları, belirli şekillerde kesmekten ibaret olan **kurban**dan yani bir ibadetten bahsedildiği açıktır. Bu durum,

kurban ibadeti ile normal zamanlarda et yemek veya ticaret için yapılan hayvan kesiminin ayrı ayrı telakki edilmesi gerektiğini gösterir. Ali Bardakoğlu bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Kurbanı hayvanın eti veya derisi için kesiminden (zebh, tezkiye) ayıran temel fark, onun Allah’ın rızasını kazanma ve isteğine boyun eğme gayesi ile kesilmiş olmasıdır. İbadetin özünü teşkil eden bu gaye ancak şâriin bildirdiği şekil şartlarına uyulduğunda gerçekleşmiş olur. Bu yönüyle kurban ibadetinin özü ve biçimselliği dini bildirimine dayanır.”³⁵

Ayrıca müşrikler hem et yemek için hayvan keserler hem de putlarına kurban sunarlardı. Onlar putlarına kurban keserlerken Allah’ın adını değil de **özellikle** o putların adını anarlardı. Yani bunu bir yaklaşma amacıyla (takarrub/kurban), bir **ibadet** olarak yaparlardı. Allah Teala da mü’minlerin kesecekleri kurbanlar üzerine kendi adının anılmasını isteyerek bu konuda müşriklere muhalefet edilmesini emretmiştir. Yani Allah, “*müşriklerin, putlarına kurban keserlerken onların adını zikretmelerine karşılık, siz de benim için kurban keserken özellikle benim adımı zikredin*” demiş olmaktadır. Aynı sûrenin 34. ayetinde Allah’ın adını anmaları için her ümmete kurban ibadeti verildiği bildirildikten sonra “İlahınız bir tek ilahdır, artık yalnızca O’na teslim olun.” buyurulması da buna işaret etmektedir. Bu ayetlerin tefsirinde Fahreddîn er-Râzi şöyle bir yorum yapmıştır:

“Bu ifadede, kendisi ile Allah’a yaklaşılan şeylerde (kurban ibadetine) asıl maksadın Allah’ın isminin anılması olduğuna ve bu konuda müşriklere muhalefet edilmesi (gerektiğine) bir dikkat çekme vardır. Çünkü müşrikler, kurbanlarını dikili taşlar (nuseb) ve putlar (evsân) için kesiyorlardı.”³⁶

Verilen bu bilgilerden sonra normal zamanlarda kesilen hayvanlarla kurban bayramında kesilen hayvanların aynı olmadığı açık bir şekilde görülmektedir. Birincisinde insanlar yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak, ticaret yapmak vs. için hayvan keserken ikincisinde bir ibadeti, Allah’ın emrini yerine getirmek için hayvan kesmektedirler. Bu iki farklı olayın hükümlerinin de farklı olması tabii bir durumdur. Bu yüzden kurban ibadetine Allah’ın adının zikredilmesi ön planda tutulmuş ve bu: “*Her ümmete kurban kesme görevi yükledik ki kendilerine rızık olarak verdiğimiz enâm (koyun, keçi, sığır ve deve) cinsinden hayvanları Allah’ın adını anarak kessinler...*” (Hacc, 22/34) şeklinde buyurulmak suretiyle kurbanın

35 Bardakoğlu, “Kurban”, s. 436.

36 Râzi, *Tefsîr*, VIII, 221.

amacı olarak beyan edilmiştir. Dolayısıyla kurban ibadetinde özellikle emredilen besmeleye kıyasen diğer zamanlarda yapılan hayvan kesimlerinde de besmelenin şart olduğunu ileri sürmek isabetli olmayacaktır.

3.2. Avlanma Esnasında Besmele Çekilmesi

Kur'an-ı Kerim'e bakıldığında bir de av hükümlerinin izah edildiği ayette Allah'ın adının anılmasından bahsedildiği görülmektedir. İlgili ayet şöyledir:

“Kendileri için nelerin helal kılındığını sana soruyorlar; de ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helal kılınmıştır. Allah'ın size öğrettiğinden öğretilip avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın. Allah'tan korkun. Allah'ın hesabı pek çabuktur.” (Mâide, 5/4)

Ayette geçen “üzerine Allah'ın adını anın” emrinin ne anlam ifade ettiği hakkında çeşitli görüşler varit olmuştur. İlk bakışta, yakalanan avın yenmesi esnasında besmele çekilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Fakat av hayvanını avın üzerine salarken veya atış (ateş) esnasında besmele çekilmesi gerektiği de söylenmiştir. Mesela Hanefî ve Mâlikî mezhebinde avlanma esnasında besmelenin kasten terk edilmesi halinde o avın yenilmeyeceği; ama unutulması halinde bunda bir sakınca olmadığı ifade edilmişken Hanbelî mezhebine göre unutulma durumunda dahi o av yenilemez.³⁷ Fakat Kurtubî, Râzî, ve Reşid Rıza gibi âlimler “avcının, köpeği gönderdiği sırada besmele çekmesini hoş karşılarım; ama unutursa bunda da bir sakınca olmaz” deyip besmeleyi sünnet kabul eden İmam Şâfiî³⁸ gibi, ayetten, avlanan hayvanı yerken besmele çekilmesinin yeterli olduğu sonucunu çıkarmışlardır.³⁹

Avcı hayvanı ava salarken besmele çekilmesi gerektiğini söyleyenler, biri Adıyy b. Hâtim (ö. 67/686)'den, diğeri Ebû Sa'lebe el-Huşenî (ö. 75/694-95)'den gelen iki hadisi delil getirmektedirler. Adıyy b. Hâtim'den şöyle rivâyet edilmiştir: “Allah'ın Elçisi'ne köpeklerle avlanma meselesini sordum. O da cevaben “*Köpeğini salıverirken Allah'ın adını an ve o avı ye!*” buyurdu.”⁴⁰

Ebû Sa'lebe el-Huşenî de Resûlullâh'a ok, yay, eğitilmiş ve eğitilmemiş köpeklerle av yapılıp yapılamayacağını sormuş, O da şöyle cevap vermiştir:

37 İbn Kudâme, *a.g.e.*, XI, 4-6; Heyet, “Sayd”, s. 118; Zuhaylî, *el-Fıku'l-İslâmî*, III, 695-696; ed-Dimurdâş, *Ahkâmü'z-zebâih*, s. 287-288; Şener, “Av”, s. 104.

38 Mâverdi, *a.g.e.*, s. 60; ed-Dimurdâş, *a.g.e.*, s. 288.

39 Kurtubî, *a.g.e.*, VI, 51; Râzî, *Tefsîr*, IV, 293; Reşid Rıza, *a.g.e.*, VI, 144-145.

40 Buhârî, “Zebâih”, 2, 7-10, 22, “Sayd”, 2, 3, 6; İbn Mâce, “Sayd”, 3; Ebû Dâvûd, “Edâhi”, 23; Tirmizî, “Sayd”, 6; Nesâî, “Sayd”, 17; Muvatta, “Sayd”, 28.

“*Yay ve okunla Allah'ın adını anarak avlanırsan o avı yiyebilirsin. Yine Allah'ın adını anarak eğitilmiş av köpeğinle avlanırsan o avın etinden de yiyebilirsin. Eğitilmemiş köpeğinle avlandığında ise bizzat kendin avı boğazlarsan onu da yiyebilirsin.*”⁴¹

Bu hadislerden yola çıkan ulemanın büyük çoğunluğu, avcı hayvanın ava salıverilmesi esnasında besmele çekilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Peki, konuyla ilgili olarak yukarıda zikredilen hadisler av esnasında besmele çekilmesinin farz olduğunu gösterir mi? Bu soruya cevap bulabilmek için besmele ile ilgili diğer hadislere bir göz atmakta fayda vardır.

Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki Allah'ın Elçisi'nin hayatında besmele- nin yeri oldukça büyüktür. O, av hayvanını ava salarken veya av silahını avlanacak olan hayvana atmadan/ateşlemeden önce besmele çekilmesini öğütlemekle kalmamış, her yemek öncesinde de besmele çekilmesi gerektiğini söylemiştir. Bir defasında eşlerinden Ümmü Seleme (ö. 62/681)'nin oğlu Ömer b. Ebî Seleme (ö. 83/702)'nin yemek yiyişini beğenmemiş ve ona şu tavsiyede bulunmuştur:

“*Yavrum! Allah'ın adını an/besmele çek, sağ elinle ve sana yakın olan taraftan (önünden) ye!*”⁴²

Başka bir hadisinde ise o, şöyle buyurmuştur:

“*Sizden biriniz yemek yiyeceği zaman, Allah'ın adını ansın ve öyle yesin!*”⁴³

Bu hadis-i şeriflerde görüldüğü gibi Allah'ın adını anmak yani besmele çekmek, bir nebî terbiyesidir. *Tecrid-i Sarîh Tercümesi* ile tanınan Kamil Miras (ö. 1956) bu hususu şöyle yorumlamıştır:

“Besmeleye dair hadisteki peygamberin emri, vacip derecesinde kat'i olmamakla beraber ulemanın cumhuruna veyahut ittifakına göre; müstehaptır. Yani Peygamberimizin teşvik ve terğib buyurduğu âdâb-ı dîniyemizdendir.”⁴⁴

Resûlullâh'ın, yemek yerken besmele çekilmesini teşvik etmek için farklı bir üslup kullandığı da olmuştur. Câbir b. Abdillâh (ö. 78/697)'in rivayet ettiğine göre Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

41 Buhârî, “Zebâih”, 4, 7-10, 14; Müslim, “Sayd”, 1-3, 6, 8; İbn Mâce, “Sayd”, 3, 5-7; Tirmizî, “Sayd”, 1, 3, 5, 7; Nesâî, “Dahâyâ”, 18, 20.

42 Buhârî, “Et'ime”, 2; Müslim, “Eşribe”, 108, 109; İbn Mâce, “Et'ime” 8; Tirmizî, “Et'ime”, 47; Muvatta, “Sifetü'n-Nebi”, 32.

43 Ebû Dâvûd, “Et'ime”, 15; Tirmizî, “Et'ime”, 47.

44 Naim - Miras, *Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, XI, 379.

“Bir adam evine girdiğinde ve yemek yerken Allah’ı adını anarsa/besmele çekerse şeytan, avanelerine: ‘Burada sizin için barınacak yer ve yiyecek yemek yoktur.’ der. Eğer o kimse evine girdiğinde Allah’ın adını anmayacak olursa şeytan avanelerine: ‘Barınacak yer buldunuz.’ der. Eğer yemek yerken de Allah’ın adını anmazsa: ‘Yiyecek yemek de buldunuz.’ der.”⁴⁵

Başka bir hadiste şöyle bir durum anlatılır:

“Allah’ın Resûlü bir gün otururken yanında birisi yemek yiyordu, besmele çekmemişti. Yemeği bitirdi, ancak son bir lokması kalmıştı ki onu ağzına atarken: “Başında da sonunda da Bismillah olsun!” dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem güldü ve sonra: ‘Şeytan durmadan bu adamla beraber yiyordu. Adam, Allah’ın adını anınca şeytan ne yediyse kustu.’ buyurdu.”⁴⁶

Bu uyarılar ve yukarıdaki açık emirlere rağmen yemek yerken besmele çekmek - Kamil Miras’ın da belirttiği gibi - farz değil müstehap kabul edilmiştir.

Hiz. Muhammed (s.a.v), sadece yemek esnasında değil; geceleyin kapıları kilitlerken, su kırıbalarını bağlarken (günümüze uyarlıysak: gece muslukları kontrol ederken) ve kap-kaçağın üstünü örterken dahi besmele çekilmesini tavsiye etmiş, şöyle buyurmuştur:

“Gece olunca kapıları kapatınız (kilitleyiniz) ve Allah’ın adını anınız! Çünkü şeytan kapalı kapıyı açamaz. Kırıbalarınızı bağlayın ve Allah’ın adını anın! Şayet sizden biriniz kap-kaçağını örtmek için onun üzerine bir tahta parçası koymaktan başka bir çare bulamazsa Allah’ın adını ansın ve bunu yapsın!”⁴⁷

Bunların yanı sıra O; cinsel ilişki öncesinde⁴⁸, bineğe binerken⁴⁹, cenazeyi kabre indirirken⁵⁰ ve eve girip çıkarken⁵¹ de besmele çekilmesini öğütlemiştir. Bütün bu rivayetlerden anlaşılmaktadır ki; bir işe başlarken Allah’ın adını anmak, Nebîmizin ihmal etmediği kuvvetli bir sünnettir.

45 Müslim, “Eşribe”, 103 (2018); İbn Mâce, “Dua”, 19; Ebû Dâvûd, “Et’ime”, 15; Ahmed b. Hanbel, 3/344.

46 Ebû Dâvûd, “Et’ime”, 15.

47 Buhârî, “Eşribe”, 22; Müslim, “Eşribe”, 97; Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 22; Tirmizî, “Et’ime”, 15; Ahmed b. Hanbel, 2/363.

48 Buhârî, “Vudû”, 8; “Bed’ül-Halk”, 11, “Daavât”, 55; Müslim, “Nikâh”, 116 (1434).

49 Müslim, “Müsâkât”, 112; Dârimî, “İsti’zân”, 38.

50 Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 65.

51 Ebû Dâvûd, “Edeb”, 102-103; Tirmizî, “Daavât”, 34.

SONUÇ

Buraya kadar zikredilen deliller ve değerlendirmelerden sonra kanaatimizce hayvan kesiminde besmele çekilmesi farz değil, sünnettir; dolayısıyla besmele çekilmeden kesilen hayvanlar yenilebilir. Nitekim aşağıdaki hadis bu kanaatimizi destekler mahiyettedir.

Bir grup sahabî, Resûlullâh'a gelerek: "Ey Allah'ın Elçisi! Bazıları bize et getiriyorlar. Üzerine Allah'ın adını anıp anmadıklarını bilmiyoruz. Ondan yiyelim mi, yemeyelim mi?" şeklinde bir soru sordular. O da cevaben buyurdu ki:

*Siz Allah'ın adını anın ve yiyin!*⁵²

Muhaddis ve lugat alimi Hattâbî (ö. 388/998): "Bu hadis, hayvan kesiminde besmele çekmenin şart olmadığına delilidir. Eğer şart olsaydı hakkında şüpheye düşülen o hayvan, mubah kabul edilmezdi..." derken⁵³ Mühelleb b. Ebî Sufre (ö. 82/107) de konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir:

"Besmelenin farz olmayışının kaynağı bu hadistir. Çünkü onların yerken çektikleri besmele, kesim esnasında çekilmeyen besmelenin yerine geçmiştir. Bu da onun sünnet olduğunun delilidir. Çünkü sünnet, farzın yerine geçmez..."⁵⁴

Besmelenin hayvan kesiminde sünnet kabul edilmesinin özellikle günümüz açısından oldukça faydası olacaktır. Halkı Müslüman olan ülkelerde dahi birçok insanın et yerken "*acaba kesim esnasında besmele çekildi mi, çekilmedi mi?*" ikileminde kaldığı görülmekte ve bu, ciddi sıkıntılara sebebiyet vermektedir. Hatta besmeleyi şart koştukları için -halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan ülkemizde bile- dakikada 140, saatte 8.400 pilicin kesime tabi tutulduğu modern kesimhanelerde her bir hayvan için ayrı ayrı besmele çekilmesinin mümkün olmadığını, bu yüzden de makineli kesime "helal" demenin çok zor olduğunu iddia eden⁵⁵ ve böyle kesim yapan firmalara helal sertifikası vermeyen helal gıda sertifikalama şirketlerinin sayısı hızla artmaktadır.⁵⁶ Benzer şekilde İslam İşbirliği Teşkilatı'na bağlı

52 Buhârî, "Tevhid", 13, "Zebâih", 21; İbn Mâce, "Zebâih", 4; Ebû Dâvûd, "Edâhi", 13-19; Nesâi, "Dahâya", 2; Muvatta, "Zebâih", 1.

53 Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, VIII, 158.

54 Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, VIII, 158.

55 Büyüközer, *Yeniden Gıda Raporu*, s. 161-162.

56 Mesela bunlardan biri olan Gıda ve İhtiyaç Maddeleri Denetleme ve Sertifikalama (GİMDES) Araştırmaları Derneği'nin yayımladığı Helal Standardı: "6.4 Kanatlıların Helal Kesilmesi" başlığının bir maddesi şöyledir: 6.4.1 Kanatlılarda tesisin üretim hacmine uygun olacak şekilde bir veya birden fazla kasap vasıtası ile elle kesim yapılmalıdır. Kasaplar Müslüman olmalıdır. Kasap/veya Kasaplar hareketli hatla gelen

İslam Fıkıh Akademisi Meclisi 28 Haziran - 3 Temmuz 1997 tarihlerinde yaptığı toplantıda hayvan kesiminde besmele çekilmesinin şart olduğunu vurgulamış⁵⁷, Uluslararası Gıda Kodeksi Komisyonu (*The Codex Alimentarius Commission*) tarafından yayımlanan tüzükte kesimden önce mutlaka **Bismillâh** denilmesi şart koşulmuş⁵⁸, İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (*The Standards and Metrology Institute for Islamic Countries: SMIIC*)'nün Helal Gıda Genel Kılavuzunda ise Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlara "helal olmayan hayvanlar" başlığı altında yer verilmiştir.⁵⁹ Oysa konumuz açısından dikkat edilmesi gereken asıl nokta, hayvanların Allah'tan başkasının adı anılarak kesilmemiş olmasıdır. Böyle bir sorun yoksa -ve tabii ki hayvan domuz gibi haram kılınanlardan olmayıp kesimle ilgili diğer şartlar da yerine getirilmişse- besmele çekilmeden kesilen hayvanlara "haram" demek mümkün değildir. Ayrıca yıllar geçtikçe dünyanın küçük bir köy olma yolunda hızla mesafe kat ettiği de bir gerçektir. Artık insanlar iş, eğitim, gezi vb. amaçlarla çok rahat bir şekilde buldukları ülke dışına seyahat etmektedirler. Bu sayede yabancı kültür ve insanlarla karşılaşmakta ve çoğu zaman hiç beklemedikleri sorunlar yaşamaktadırlar. Bir Müslüman için yabancı bir ülkede karşı karşıya gelinecek sorunların en başta geleni de hiç şüphesiz helal et, helal yiyecek konusudur. Yukarıda işaret edilen deliller ve değerlendirmeleri neticesinde görüldüğü üzere bismelenin hayvan kesiminde şart olmadığı bilinirse yaşanan bu büyük sıkıntılardan en azından birinin son bulacağı tahmin edilmektedir.

Bibliyografya

el-ÂLÛSÎ, Ebû'l-Fadl Şihâbüddîn es-Seyyid Mahmûd, *Rûhu'l-maâni fi tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'il-Mesâni*, Tahkik: Seyyid Muhammed es-Seyyid, Seyyid İbrahim Umrân, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2005.

BARDAKOĞLU, Ali, "Kurban", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, 2002, XXVI.

el-BEĞAVÎ, Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd, *Tefsîru'l-Beğavî=Meâlimü't-tenzîl*, Tahkik: Muhammed Abdullah en-Nemr vd., Dâru Tayyibe, 2. bs., 8 c., Riyad, 1993.

el-BEYDÂVÎ, Ebû Saîd Nâsîrüddîn Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envârü't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, Dâr Saâdet, 2 c., İstanbul, t.y.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Türkçe Tefsiri*, Bilmen Yay., 8 c., İstanbul, t.y.

BÜYÜKÖZER, Hüseyin Kâmi, *Yeniden Gıda Raporu*, İstanbul, 2007.

---

kanatlıları "Bismillahi Allahuekber" duasını ezberinden söyleyerek sırayla bıçakla elle kesim yapacaktır. Erişim: <http://www.gimdeorg/gimdes-standartlari/gimdes-helal-standardi>

57 Mecmau'l-Fıkhî'l-İslâmî, *Karârât ve tavsiyât*, s. 325.

58 http://www.codexalimentarius.org/standards/list-standards/en/?no_cache=1 CAC/GL 24-1997. (Erişim: 31.01.2015)

59 SMIIC helal gıda genel kılavuzundan naklen: Şimşek, "Helal Belgelendirme ve SMIIC Standardı", s. 33.

- el-CEMEL, Süleyman b. Ömer b. Mansûr, *el-Fütûhâtü'l-ilâhiyye bi tavzîhi tefsîri'l-Celâleyn*, 2. Bs., Tahkik: İbrahim Şemsüddîn, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2006.
- el-CESSÂS, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzi, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 4 c., Beyrut, 1335 h.
- ed-DERDÎR, Ebû'l-Berekât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *eş-Şerhu's-şâgîr alâ akrebi'l-mesâlik ilâ mezhebi'l-İmam Mâlik*, Dâru'l-Maârif, 4 c., Beyrut, t.y.
- ed-DERVÎŞ, Muhyiddîn, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm ve beyânuh*, el-Yemâme ve Dâru İbn Kesîr, 3. Bs., Suriye, 1992.
- ed-DİMURDÂŞ, Ferec Zehrân, , *Ahkâmu'z-zebâih inde'l-müslimîn ve ehli'l-kitâb*, Dâru'l-Ma'rife el-Ezheriyye, 2. Bs., İskenderiye, 2002.
- ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsir*, Matbaai Ebüzziyâ, 8 c., İstanbul, 1936.
- ESED, Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal Tefsir*, Çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yay., 3 c., İstanbul, 1996.
- el-HALEBÎ, Semîn, *ed-Dürrü'l-mesûn fi ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, Tahkik: Ahmed Muhammed Harrât, Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 1986.
- el-HARAŞÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *el-Haraşî alâ muhtasari Seyyidi Halîl*, Dâru'l-Fikr, 8 c., Beyrut, t.y.
- HEYET, "Sayd", *el-Mevsûatü'l-fikhiyye el-Kuveytiyye*, Vizâratü'l-Evkâf veş-Şuûnu'l-İslâmiyye, Kuveyt, 1989; XXVIII.
- HEYET, Mecmau'l-Fikhi'l-İslâmî, *Karârât ve tavsiyât*, 2. Bs., Devrât, 1-14, Karârât, 1-134, 4. Bs., Doha-Katar, 2003.
- İBN ABBÂS, Abdullah, *Tenvîru'l-mikbâs min tefsîri İbn Abbâs*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.
- İBN ÂBÎDÎN, Muhammed Emin, *Hâşiyetü reddi'l-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr*, Kahraman Yay., 8 c., İstanbul, 1984.
- İBN ÂŞÛR, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, Dâr Sahnûn, Tunus, 1997.
- İBN HACER el-ASKALÂNÎ, Ebû'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali: *Fethu'l-bârî bi şerhi sahihi'l-Buhârî*, Ta'lîk: Abdurraûf Sa'd vd., Mektebetü'l-Külliyâtü'l-Ezheriyye, y.y., 1978.
- İBN KUDÂME, Ebû Muhammed Muvaffaküddin Abdullâh b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğni*, Tahkik: Abdullâh b. Abdülmuhsin Türkî, Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, Kahire, 1990.
- İBNÛ'L-CEVZÎ, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed, *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*, el-Mektebü'l-İslâmî, 4. Bs., Beyrut-Dımaşk, 1987.
- el-KARADÂVÎ, Yûsuf, *el-Halâl ve'l-harâm fi'l-İslâm*, 14. Bs., Mektebetü Vehbe, Kahire, 1980.
- el-KÂSÂNÎ, Alâüddin Ebi Bekr b. Mes'ud, *Bedâiu's-sanâi' fi tertibiş-şerâi'*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 7 c., Beyrut, t.y.
- el-KÂSİMÎ, Muhammed Cemâlüddîn, *Tefsîru'l-Kâsımî=Mehâsinü't-te'vîl*, Tashih: Muhammed Fuâd Abdülbâki, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabîyye, y.y., 1958.
- el-KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 20 c., Beyrut, 1988.
- el-MÂVERDÎ, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb, *Kitâbu's-sayd ve'z-zebâih mine'l-hâvi'l-kebîr*, Tahkik.: İbrahim b. Ali Sandukcî, Dâru'l-Menâr, y.y.
- Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, Tahkik: Ahmed Ferid, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3 c., Beyrut, 2003.

- NAİM, Ahmet - Kamil Miras, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı ve Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 5. bs., 12 c., Ankara, 1980.
- en-NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn b. Şeref, *el-Mecmû'*, Dâru İhyâit-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, t.y.
- er-RÂZÎ, Fahrreddîn, *et-Tefsîru'l-kebir*, Dâru İhyâit-Türâsî'l-Arabî, 11 c., 3. bs, Beyrut, 1999.
- er-RÂZÎ, *Menâkıbu'l-İmâmiş-Şâfiî*, Tahkik: Ahmed Hicâzî es-Sekkâ, Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, Mısır, 1986.
- REŞİD RIZA, Muhammed, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakim (Tefsîru'l-Menâr)*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 12 c., Yay. Haz., İbrahim Şemsüddin, Beyrut, 1999.
- ŞENER, Mehmet, "Av", *DİA*, İstanbul, 1991, IV.
- eş-ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethül-kadir el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min ilmi't-tefsîr*, Tahkik: Abdurrahmân Umeyra, Dâru'l-Vefâ, 2. bs., 5 c., el-Mansûra, 1997.
- eş-ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylü'l-evtâr şerhu munteka'l-ahbâr*, Dâru İhyâit-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, t.y.
- ŞİMŞEK, Murat, "Helal Belgelendirme ve SMIIC Standardı" *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 22, Ekim 2013.
- eş-ŞİRBÎNÎ, Muhammed el-Hatib, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti elfâzi'l-minhâc*, Tahkik: Muhammed Tâmir, Şerîf Abdullah, Dâru'l-Hadîs, 6 c, Kâhire, 2006.
- et-TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiü'l-beyân fi te'vili'l-Kur'an*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 13 c., Beyrut, 1992.
- el-VÂHİDÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed Ahmed, *Esbâbü'n-nüzûl*, Tahkik: Eymen Sâlih Şa'bân, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2003.
- ez-ZEMAHŞERÎ, Ebü'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an hakâiki ğavâmidit-tenzil ve uyûnu'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*, Tahkik: Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvad, Riyad, 1998.
- ez-ZUHAYLÎ, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmi ve edilletuh*, 3. Bs., Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 1989.
- http://www.codexalimentarius.org/standards/list-standards/en/?no_cache=1 CAC/GL 24-1997.
- <http://www.gimdes.org/gimdes-standartlari/gimdes-helal-standardi>